

БИБЛИОТЕКА ДРУШТВА ЕКОНОМИСТА СРБИЈЕ

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ

СТРАНИ КАПИТАЛ У ПРИВРЕДИ
БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

БЕОГРАД — 1952

БИБЛИОТЕКА ДРУШТВА ЕКОНОМИСТА СРБИЈЕ

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ

СТРАНИ КАПИТАЛ У ПРИВРЕДИ
БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

С. Димитријевић

БЕОГРАД — 1952

Издање Друштва економиста Србије. Тираж 6.000 примерака.
Штампање завршено 8 априла 1952 године.

Графичко предузеће „Вук Караџић“, погон „Бранко Ђонових“

Да бисмо изложили питање иностраног капитала у привреди бивше Југославије на сажет и прегледан начин, ми ћемо ову брошуру поделити на неколико делова. Прво ћемо говорити о доласку страног капитала у нашу земљу и условима његовог улагања. Затим ћемо указати на најзначајније позиције тога капитала. Трећи део обухватиће питање његовог удела у нашој привреди. У четвртом делу изнећемо питање износа страног капитала и његовог порекла. У петом ћемо изложити систем владавине страног капитала, а у шестом његово деловање у нашој привреди. Најзад ћемо показати шта нам је спремао крупни међународни финансиски капитал.

I Долазак страног капитала

Улагање страног капитала у нашу привреду је један дуг историски процес, који је отпочео у другој половини XIX века. Тако је, на пр., Мајданпек био први пут уступљен Французима 1859 г., а прва српска банка основана је 1869 г. са учешћем аустриског капитала.

Овај се процес нарочито појачао од почетка XX века, у време када је капитализам прерастао у своју највишу фазу развитака — у империјализам. За свакога коме је познато да је извоз капитала типична одлика монополистичког капитализма ова је привредна појава сасвим разумљива. У то време, на пример, оснива се у Белгији: Анонимно друштво алексиначких рудника (1903), у Француској: Акционарско друштво борских рудника (1904), а страни капитал у заједници са бечким и пештанским ствара велико словеначко предузеће: Акцијску дружбу за хемијску индустрију (1903).

У бившој Југославији улагање страног капитала узело је циновске размере. На једној страни, аустриски и мађарски капитал, углавном бечки и пештански, уложен у бивше аустриске покрајине, припојенг нашој држави, ушао је у категорију страног капитала. На другој страни, јевтина радна

снага у нашој земљи тј. бесправност наше радничке класе и њен ниски животни стандард, као и заштитни царински систем, особито нова царинска тарифа од 1925 г., пружали су велике могућности за остварење екстра профита на рачун наших радника и потрошача, што је условљавало нова улагања. Доцније, тај је процес био потпомогнут чињеницом да је на међународном тржишту, услед наоружања империјалистичких сила, настала вештачка конјунктура за многе си-
ровине у којима је Југославија богата, што је изазвало масовни прилив страног капитала у наше рударство и екстрактивну индустрију. У том периоду од 1929 до 1938 г. производња југословенских рудника метала, готово у потпуности у рукама страног капитала, утростручила се (298%).

Инострани финансиски капитал радо је улагао у привреду наше земље, јер је добро познавао дубоку корумпираност владајућих кругова и велике могућности за остварење пљачкашких профита, које су одатле проистикале. Улагању страног капитала знатно је допринела и предност стране валуте у односу на наш динар. А тешкоће девизног саобраћаја са своје стране допринеле су да страни капитал уложи у нова југословенска предузећа један део својих огромних зарада остварених у нашој земљи.

Најзад, крупне међународне монополистичке групације водећи борбу за нова тржишта и сировинска лежишта, организовано су наступале у нашој земљи. Оне су стварале предузећа у циљу задржавања старог тржишта, тада заштићеног царинским баријерама, као и у циљу освајања и организовања новог путем картелних споразума и уништавања конкурената. Као пример оваквог наступа навешћемо циновски немачки концерн ИГ Фарбениндустри, који је био непосредно повезан са 24 југословенска хемијска предузећа са сектора страног капитала. Међу њима налазимо највећа наша предузећа ове врсте: Творницу душика у Рушаме, Електролитичку творницу у Јајцу, Творницу соде у Лукавцу и „Зорку“ у Шапцу. Овај циновски концерн, који је 1933 године потчинио чешки хемиски труст Сполек, задобио је монополистички положај на југословенском тржишту на основу уговора о интересној заједници, склопљеног на рок од 99 година, тј. до 2024 године са другим познатим хемијским трустом Динамит Нобелом. Из овога се јасно види да су међународни монополи сматрали да њиховом царству у нашој

земљи неће бити краја. ИГ Фарбениндустри, повезан преко 19 картелних споразума са готово свим хемијским творницама у земљи, био је потпуни господар у нашој хемијској индустрији.

Вредно је подвући да је страни капитал долазио само у она предузећа где му је добит била осигурана. Тако на пример истражне радове у рударству вршила су углавном домаћа предузећа, а страни капитал долазио је тек пошто су била откривена већа богатства. Погледамо ли неискоришћене рударске повластице за 1938 годину, остављајући на страну боксит, где је страни капитал монополисао неискоришћена лежишта, видимо да је њихова већина, тј. 79,4%, била у рукама домаћег капитала, док је код отворених рудника постojала обрнута ситуација.

Улагање страног капитала у Југославији, под наведеним условима довело је до праве владавине међународног финансиског капитала у нашој привреди. Читаве производне гране постале су прџија међународних монопола.

II Најважнија улагања страног капитала

Сада ћемо извршити преглед најважнијих иностраних улагања. Индустрија шибица била је стропоцентно у рукама шведског труста шибица, зв. Стаба, труста који је некада припадао чувеном Ивару Кригеру. По уговору од 30 октобра 1928 године, закљученом поводом добијања зајма од 22,000.000 долара, овај труст је добио монопол производње и продаје шибица у нашој земљи за 30 година.

У хемијској индустрији страни капитал имао је у својим рукама фабрикацију а самим тим и тржишни монопол готово свих најважнијих хемијских производа и то: сумпорне киселине, соде, суперфосфата, карбида, азотног вештачког ђубрива, хлора, експлозива, ацетилена, кисеоника итд. Немци су држали највећи део фабрика боја и лакова. Најкрупније фабрике сапуна припадале су енглеско-холандском трусту „Униливер“. Дестилација дрвета, путем које се добија неколико десетина хемијских једињења, била је у рукама енглеског и швајцарског капитала.

Посматрамо ли хемијску индустрију широко схваћену (заједно са дестилацијом дрвета и нафте, електрохемијском

индустријом и производњом танина) износ страног капитала уложеног у њу прелазно је три четвртине милијарде динара.

Од 7 шећерана у погону 5 су биле у рукама страног капитала. На инострани сектор отпадало је 76% производње шећера, а све су фабрике шећера биле повезане у картел.

Крупне позиције страног капитала постојале су и у другим гранама индустрије за прераду пољопривредних производа. Низ највећих предузећа био је у њиховим рукама, како у индустрији пива, шпиритуса, квасца, штирка и сл., тако исто и у млинској индустрији.

У индустрији грађевинског материјала инострани капитал је био заузео најинтересантније позиције. Поред производње дрвене и гвоздене грађе, где је његова улога била врло крупна, он је господарио и производњом два основна артикла ове врсте, цемента и стакла.

Индустрија цемента, у којој су сва предузећа у погону припадала иностраном сектору, била је исто тако картелно здружена у Цементу А. Д. и налазила се на тај начин под руководством најјачег учесника, Цементиа Холдинг-а из Цириха.

Страни капитал имао је такође потпуни монопол равнот, тј. прозорског стакла поседујући све акције Прве механичке фабрике стакла у Панчеву.

У индустрији прераде нафте постојале су две велике рафинерије, на које је отпадала готово целокупна наша продукција. Једна од њих је припадала Стандард Оилу а друга Шелу, који су делили наше тржиште.

У електропривреду страни капитал је уложио око 1.200 милиона динара. Читаво ово учешће било је раздвојено између неколико крупних међународних трустова. Међу њима су се истицали Суис Електра, која је у заједници са Удружењем швајцарских банака имала учешће од 440 милиона динара, Француско друштво тунских фосфата, 180 милиона, шведски труст Електро Инвест који је учествовао са 120 милиона динара и држао у својим рукама 8 електричних друштава у Србији и Војводини, и најзад Американ-Југослав Електрик Компани са учешћем од 100 милиона динара. Страни сектор обухватао је 60% капацитета свих наших централа од преко 100 КВ. Од најкрупнијих централа Швајцарци су држали „Фалу” и београдску централу „Снага и светлост”,

а Французи хидроцентралу на Цетини и „Манојловац” на Крки.

У рукама Немаца био је знатан део црне металургије. Топионице челика Шторе и Гуштањ биле су њихова својина. У позадини Јекларне у Гуштању стајале су Херман Геринг Верке. Поред тога једна немачка породица је имала крупни удео у Крањској индустријској дружби (Јесенице). Велико је питање у чијим је рукама била и сама Зеница, тј. Југочелик, домаће предузеће коме је Круп давао велике кредите. Удружени рудници и топионице били су у рукама Белгијанаца, Сартид и Творница вагона и стројева били су у рукама Викерса, који је наступао закамoufliran преко иностраних холдинга.

У метало-машинској и електро-техничкој индустрији страни капитал је држао само 35 предузећа, али су то била најважнија и кључна предузећа, на пр.: Новосадска фабрика шrafoва, Новосадска фабрика каблова, Фабрика акумулатора „Муња”, Осјечка леваона жезла и Творница стројева а. д., „Титан” товарна машина, Камник, фабрике сијалица „Теж” и „Тесла”, Сплошна ставбна дружба, Марибор, итд.

Готово целокупна електротехничка индустрија била је у рукама немачког концерна А. Е. Г., који је наступао у савезу са Сименсом. Тунгсрам, тесно повезан са првим, држао је 66% домаће производње сијалица.

Бродоградилшта на Јадрану, тј. једина 2 велика бродоградилшта која су изграђивала металне бродове, Краљевина и Сплит, била су заједничко власништво 2 велике финансијске групе: Јаров и Ко из Глазгова и Шантје де ла Лоар из Париза.

У текстилној индустрији удео иностраног капитала износио је око 600 милиона динара. У овој нашој најразвијенијој индустријској грани, постојао је инострани монопол памучне пређе. Око 92,5% домаће производње пређе било је у рукама иностраног сектора. Ако урачунамо и увоз, видимо да је готово 96% наших потреба у памучној пређи подмиривано из руку иностраних текстилних концерна. Усто, многе најкрупније ткачнице као „Тивар”, „Дуга Реса”, „Југочешка”, и сл. припадале су страним монополима. Трећина целокупног иностраног акцијског учешћа у текстилној индустрији отпадала је на аустро-немачки капитал.

Енглези су држали 62% наше поморске тонаже. Они су учествовали у 10 паробродских друштава која су располагала са 112 бродова.

У индустрији обуће појављивао се „Бата”. Ако узмемо производњу његове творнице у нашој земљи за последње 3 предатне године, видимо да је она износила 88% наше потрошње.

У шумској индустрији, где је страни капитал имао преко пола милијарде, њему је припадао низ највећих предузећа. Оставимо ли на страну Шипад, најкрупније наше предузеће ове врсте, настало из друштава која су раније припадала страном капиталу, видимо да су швајцарско-мађарски, аустро-немачки и енглески концерни били прави господари наше дрвне индустрије, чији су производи били намењени извозу. Од џиновских предузећа ове привредне гране првима су припадале Нашице, Варда, Драг и Укод, другима Славекс и А. Д. за експлоатацију шума, а трећима Белишће и А. Д. за експлоатацију дрвета. На том подручју избило је неколико најкрупнијих скандала старе Југославије, на пр. афере Нашичке и Криваје. Они су показали сву корумпираност државног апарата и открили систематску пљачку наших привредних богатстава од стране најкрупнијих европских трустова шумске индустрије.

Од 22 највеће приватне банке са главницом од преко 20 милиона динара, страни капитал је наступао у 15. Немачки капитал имао је водећу улогу у банкарству, претстављајући око једне трећине целокупног страног капитала уложеног у ову грану. Привидно слабо учешће америчког и енглеског капитала, упркос њиховој светској руководећој улози, објашњава се чињеницом да су они учествовали у југословенским банкама посредним путем, преко банковних завода Централне Европе.

Водећа улога код осигурања припадала је немачко-аустријском и италијанском капиталу. Страни капитал је наступао само у 19 друштава, од 31 колико их је било у свему. Па ипак он је био потпуни господар, пошто су домаћа осигуравајућа друштва морала да врше реосигурања код иностраних реосигуравајућих друштава. У највећем броју случајева као реосигурач наступало је Минхенско реосигуравајуће друштво.

Међу најкрупнија улагања иностраног капитала спадала су она у рударство у износу од 1.100 милиона динара. У овој привредној грани 45% целокупног акцијског иностраног улагања отпадало је на енглески капитал. Највећи део енглеског учешћа долазио је на џиновски Селекшен Траст Компани, који је контролисао 350 до 400 милиона динара акцијског учешћа у нашем рударству. У рукама овог труста налазила се и Трепча, а у његовој интересној сфери велики рудник олова Межице. Страни капитал био је нешто слабије заступљен у угљенокопима где је држао само 48% целокупне производње. Па ипак он је имао низ највећих рудника угља, међу којима треба истаћи Друштво трбовљанских рудника, које је поседовало 11 рудника и чија је годишња производња износила скоро 1,4 милиона тона. Белгијанци су држали Алексиначке руднике угља, Вршку Чуку и руднике групирание око УРИТ-а.

У екстракцији обојених метала инострани капитал је био потпуни господар. Он је држао 99,97% целокупне производње бакра, олова, цинка и алуминијума узетих скупа. Код хрома имао је 97,4%, код антимона 98,4%, код злата 72% а код магнезита 60%.

Производња бакра све до 1940 године била је у рукама Француза, а добијање олова и цинка у рукама Енглеза. Немци су били осигурали за себе будућу производњу молибдена. Магнезитске руднике делили су Французи и Белгијанци, а антимонске Немци и Енглези. Добивање злата било је у рукама Француза, сем рудника Нереснице који је био власништво краља Александра. Рудници хрома су били подељени између Енглеза, Немаца и Швајцараца. Добивање азбеста било је у рукама Немаца итд.

III Удео иностраног сектора у нашој привреди

Што се тиче удела иностраног сектора у нашој привреди — њега смо утврдили различитим методама. Преглед величине иностраног сектора у нашој индустрији израчунали смо на основу инвестираног капитала и погонске снаге. На тај начин утврдили смо да је инострани сектор обухватао:

	у погонској снази	у инвест. капиталу
у екстрактивној индустрији и индустрији везивног материјала	82,6%	77,9%
у металуршкој индустрији	78%	90,9%
у индустрији прераде метала	51,2%	55,8%
у индустрији керамике и стакла	17,6%	28,3%
у дрвној индустрији	30,1%	51,4%
у индустрији хартије са штампаријама	25,5%	15,1%
у хемиској индустрији	82,2%	73,6%
у прехранбеној и пољопривредној индустрији	22,5%	27,1%
у текстилној индустрији	58,8%	61,4%
у инд. коже и крзна	31,1%	40,9%
у електричним централама	59,3%	43,5%
у осталим индустриским гранама	23,2%	32,3%

У индустрији узетој као целини ситуација је била следећа: инострани капитал учествовао је директним путем у свакој петој фабрици (21,7%), располагао са половином целокупног капитала инвестираног у индустрију (49,51%), појављивао се као послодавац преко 2/5 наших индустријских радника (41,7% радних места) и служио се са преко половине инсталиране погонске снаге (55,56%).

У рударству он је држао 49% вредности целокупне производње угља и 88% вредности производње металних руда. У рударству узетом као целини страни капитал је учествовао са 65%.

У банкарским установама инострани сектор обухватао је три петине акцијског капитала.

У свему, страни капитал директно је наступао код 740 предузећа.

IV Порекло страног капитала

Ново питање које се ставља пред нас је питање порекла и износа иностраних улагања у нашој привреди.

Ако посматрамо страни капитал са становишта земље порекла, обухватајући све врсте његових улагања, акционарске

неакционарске и финансиске зајмове, добијамо следећу слику:

швајцарски капитал са учешћем од	1.200 милиона динара
енглески капитал	1.010 " "
немачко-аустријски	960 " "
француски	790 " "
чехословачки	590 " "
амерички	410 " "
италијански	270 " "
мађарски	230 " "
белгијски	210 " "
шведски	170 " "
холандски	130 " "

Учешће осталих земаља је мање од наведеног.

Из овога видимо да су међу 11 највећих националних група иностраног капитала долазили капиталисти свих главних империјалистичких држава, осим Јапана. Ових 11 држава је у односу на Југославију конкретизована Лењина „шачица особито богатих и имућних држава, које пљачкају једноставним сечењем купона”.

Међу ове земље спадају поред тада постојећих колонијалних метропола (Енглеске, Француске, САД, Италије, Белгије и Холандије) и бивше колонијалне метрополе (Немачка) као и оне земље које нису поседовале колонијална царства, али чији су капитали остваривали своје економско продирање добрим делом у виду иностраних улагања. Такав је био случај са Швајцарском, Чехословачком и Шведском. Учешће Мађарске у овој водећој групи носи претежно специфични карактер, пошто се углавном ради о задржавању позиција које је мађарски капитал поседовао на територијама бивше аустро-угарске монархије припадним Југославији.

Првих 6 земаља (Швајцарска, Енглеска, Немачка, Француска, Чехословачка и САД) имале су готово четири петине целокупног иностраног учешћа у нашој привреди.

На основу детаљне анализе дошли смо до закључка да прва места код иностраних улагања не припадају Швајцарској, код које 56% отпада на посредничку улогу ове земље. Она је била главна финансиско-стратегијска база крупног међународног финансиског капитала најразличитијег порекла. Тако, на пример, амерички текстилни монополи наступали су

добрим делом преко Швајцарске, а мађарски капитал био је пренео у ову земљу седишта својих цементних и шумских холдинга.

Из овог закључка произлази да је стварна водећа улога припадала енглеском и аустро-немачком капиталу, чији су се удели кретали око једне милијарде.

Што се тиче целокупног износа иностраног капитала у нашој привреди у свим његовим формама заједно с капиталом уложеним у железничка предузећа и зајмовима Државне хипотекарне банке његова предатна величина достигала је 9 милијарди 400 милиона, што чини у динарима из 1948 године око 25 милијарди динара.

Треба подвући да је стварно учешће страног капитала било кудикамо веће од номиналног. Тако на пример, многа предузећа страног сектора користила су несразмерно велике кредите. Опсег кредита који је користила Шећерана Црвенка, добијан углавном из иностранства, достигао је десетоструки износ акцијског капитала.

Територијална расподела иностраних улагања

Територијални распоред иностраног улагања у нашој индустрији показује да је инострани капитал имао најјаче позиције у индустрији Далмације и Словеније, сасвим незнатне у Црној Гори и релативно слабије у Македонији и Србији. Удео иностраног сектора износио је у Македонији једну четвртину, а у Србији једну трећину целокупног инвестираног капитала. Тај се удео пео код Војводине, Босне и Херцеговине, Хрватске и Славоније на половину, код Словеније на 58%, а код Далмације на 76%.

Мобилизација домаћег капитала

Крупни међународни финансиски капитал прикупљао је и користио наш домаћи капитал. Ова мобилизација домаћег капитала била је огромна. Инострани сектор мобилисао је и служио се са 30 милијарди динара домаћег капитала израженог у динарима из 1948 г. Ни ова цифра није потпуна, пошто не обухвата домаћи кредит, који су уживала индустри-

ска предузећа са иностраног сектора. Напомињемо да је мобилизација домаћег капитала вршена готово и искључиво од стране банака иностраног сектора, у облику домаћег кредита који су оне уживале, акцијског учешћа и улога на штедњу, као и од стране осигуравајућих друштава у облику премијских резерви. Већа мобилизација домаћег акцијског капитала код индустријских предузећа постојала је само у изузетним случајевима, на пр. у машинској индустрији и индустрији пољопривредних производа.

У гранама са високим монополистичким екстра-профитима, на пример, у индустрији прераде нафте и електропривреди, у индустрији шибица, код рудника обојених метала и сл. крупни инострани финансиски капитал није давао домаћим капиталистима ни мрвице са својих столова.

V Систем владавине страног капитала

Улагања иностраног капитала у Југославији вршена су углавном у крупнија предузећа. Тако, на пример, у индустрији је просечна творница са иностраног сектора имала 10,5 милиона динара инвестираног капитала и 217 радних места, тј. била је по инвестираном капиталу 4,5 пута већа, а по броју радних места 3,2 пута већа од просечне домаће творнице. Зато није никакво чудо што је код иностраног сектора отпадало на творнице од преко 50 радних места 85% инвестираног капитала, док је на највеће творнице, оне преко 1000 радних места, долазила једна трећина споменутог капитала.

Најкрупнија просечна улагања сусрећемо код америчког, француског и енглеског капитала, где је износ просечног учешћа 18, 14,5 и 13 милиона динара.

Све ово показује да је у нашу земљу продирао крупни финансиски монополистички капитал, дакле да се ради углавном о империјалистичком извозу капитала.

Крупни инострани финансиски капитал, продирући у Југославију, није заузео само неке позиције. Он је завладао целокупном југословенском привредом. Многобројни примери повезаности југословенских предузећа са монополистичким групама у иностранству указују нам да највећи део иностраног учешћа у нашој привреди треба посматрати не као серије појединачних, једно од другог неовисних ула-

гања, већ као организовани продор монополистичких група у поједине гране наше привреде.

Када посматрамо југословенску привреду као целину ни такав начин постављања проблема није довољан. Монополистичке групе које су код нас наступале, упркос оштрој међусобној конкурентској борби, биле су повезане било системом учешћа, било преко најкрупнијих светских банака у њиховој позадини. Тако, на пример, Живностенска банка која је имала велика улагања у нашој машинској, текстилној и пољопривредној индустрији и која је била тесно повезана са „Шкодом“ учествује код Сполека, чешког хемијског труста у рукама ИГ Фарбениндусти. Стандард Оил који је држао добар део наше индустрије прераде нафте имао је са ИГ Фарбениндусти уговор о подели тржишта и појављивао се као његов кредитор са сумом од 30 милиона долара. Зато је погрешно говорити о зависности целе наше привреде од иностранства, а узимати у обзир само поједине монополистичке групе. „Шкода“, Живностенска банка, Сполек, ИГ Фарбениндусти, Стандард Оил итд. наступају према нама као јединствени фронт, као једна циновска мрежа која обухвата читав капиталистички део наше привреде. У тој мрежи доминира неколико најкрупнијих групација финансиског капитала, на пример: групе Круп, Морган, Рокфелер и сл. Зато се проблем учешћа иностраног капитала у привреди бивше Југославије своди на систем учешћа међународних монополистичких група, на владавину крупног иностраног финансиског капитала.

Господство страног капитала у бившој Југославији, није почивало искључиво на бројности и величини иностраних улагања. Главни стубови владавине страног капитала били су: систем учешћа, банке иностраног сектора, картели и др. слични споразуми, домаћа финансиска олигархија и корумпирани режим бивше Југославије.

Да бисмо подвукли улогу ових момената, у систему владавине страног капитала, ми ћемо се укратко осврнути на сваки од њих.

Систем учешћа

Што се тиче система учешћа на њему се не треба дуже задржавати. Познато је, ако матично предузеће учествује у

главници једног другог предузећа, а ово са своје стране учествује у главници трећег предузећа, да се самим тим стварају предузећа синови, предузећа унуци итд. Ово степенасто учешће дозвољава да матично предузеће буде потпуни господар у једном предузећу где има незнатан удео. Усто учешће југословенских предузећа у рукама страног капитала у другим домаћим предузећима, учешће ових у трећим итд. знатно проширује инострани сектор и ствара могућност камуфлираног господства страног капитала над великим делом тзв. домаћих акционарских предузећа. Тако, на пр. учешће фабрике шибица „Драва“ из Осиека у Удруженој југословенској банци уствари је било учешће шведског труста Стаба. Овај посредни начин учешћа омогућује страном капиталу да наступа у невидљивој форми код сваког акционарског предузећа, чије су деонице у слободном промету, код сваког новооснованог акционарског предузећа, где се не ради о затвореном кругу оснивача. Зато је стварни удео иностраног сектора у нашој привреди много већи него што то показују изнесене цифре, које се односе углавном на директно учешће.

Понекад је наступ међународних монополистичких група у земљи био замаскиран привидном разноликошћу иностраних предузећа која су учествовала у нашој привреди. Тако је на пример, у области осигурања концерн „Риунионе Адриатика“ имао: директно учешће у Јадранском осигуравајућем друштву као својој филијали, учешће у „Росија Фонсијер“-у преко „Росија Пешта“, на једној страни, и директног учешћа на другој страни, и најзад учешћа у филијали „Интернационала“, посредним путем, преко учешћа у бечкој централи.

Као интересантан случај учешћа навешћемо случај „Тунгсрам“-а, крупне монополистичке групе за производњу сијалица. Он је имао већину акција у „Тесли“, фабрици сијалица у Панчеву, док је мањина била у рукама творнице жаруља у Загребу, тзв. „Теж“-а. С друге стране, „Тесла“ је поседовао 96% акција „Теж“-а, тј. био је власник свог власника. Значи да је „Тунгсрам“ био власник оба предузећа. Са оваквом комбинацијом „Тунгсрам“ је могао да има само незнатан део акција једног од њих, на пр. 5%, па да буде стварни власник оба предузећа.

Банке иностраног сектора

Ова посредна учешћа су нарочито значајна код банака иностраног сектора, које су биле већином банке мешовитог типа, тј. које су учествовале у главницама индустријских предузећа. Од 14 најкрупнијих југословенских концерна, тј. група индустријских предузећа окупљених око једног новчаног завода, 11 су била у рукама банака са учешћем страног капитала. Тако, на пример, концерн Хрватске кредитне банке — у рукама пештанског капитала, обухватао је 13 предузећа, а концерн Југословенске банке, афилијације прашке Живностенске банке, 17 предузећа. Нарочито је значајна чињеница да је Југословенска удружена банка учествовала у 30 других новчаних завода.

У шумској индустрији велику су улогу играле банке које су се налазиле у рукама страног капитала. Нарочито треба истаћи улогу два концерна, концерна Југословенске удружене банке и концерна Прве хрватске штедионице. Обе ове банке учествовале су у по пет предузећа. Њихово учешће претставља код прве 24,8 милиона а код друге 11,2 милиона динара.

Страни капитал уложен у банке утицао је двоструко на домаћу привреду. Прво, он је вршио масовну мобилизацију домаћег капитала у виду улога и тиме утицао на начин његове употребе, другим речима, на кредитну политику и финансиска улагања ових новчаних завода у којима се усредсређују сви конци индивидуалистичког, капиталистичког привредног живота. Друго, страни капитал увлачи тим путем у своју сферу утицаја велики број номинално независних предузећа.

Банке са иностраног сектора дејствовале су на нашу привреду нарочито путем кредита. Пошто је у земљи 36% укупног дуговања индустрије оппало на банкарски кредит, а непосредни је удео иностраног сектора у приватном банкарству износио 62%, то видимо да је инострани финансијски капитал вршио одлучујући утицај на наш кредит. Држећи руководеће позиције у нашем банкарству, страни капитал је држао у својим рукама и његову кредитну политику. Чињеница да је већина најкрупнијих банака мешовитог типа била у рукама иностранства, као и његова тесна повезаност са домаћим кредитним установама, доводила је до

таквог стања да је у условима бивше Југославије кредит појединих индустријских предузећа зависио од става крупног монополистичког капитала према том предузећу.

Из изложеног видимо да се страни капитал преко банака као својих главних упоришта тесно повезао са целокупном привредом, нарочито са њеним капиталистичким сектором. Страни капитал је чврсто држао целу нашу привреду у својим рукама, у својој мрежи. У тој мрежи банке иностраног сектора играле су улогу чворова.

Питање картела

Југословенска привреда, заштићена високим царинским баријерама, у којој је постојао мали број предузећа сваке врсте, а највећи део производње се већ налазио у рукама крупних иностраних монополистичких група, била је идеални терен за стварање картела, тј. за уговорно организовање монопола међу произвођачима. Овај монопол ма како био постигнут, било путем регулисања производње, било путем регулисања продаје, доводио је до високих цена, тј. омогућавао картелни екстра-профит, водио пљачкању домаћег тржишта. Зато није никакво чудо да је 1 јула 1939 године постојало у југословенској индустрији 79 картела, приближно исто толико колико их је било 1931 године у Француској (80), у Швајцарској (85), у Мађарској (76), нешто мање неголи у Аустрији (100), много мање него у ЧСР (120) и за 50% мање него у Енглеској (170).

Стварање ових картела вршено је на иницијативу и под руководством иностраног монополистичког капитала који је поседујући огромна финансиска средства, држећи у својим рукама сировине и погонску снагу и тесно повезан са домаћим банкама, располагао са свим могућим средствима да принуди сваког конкурента на приступање картелу. Господство страног капитала у цементној индустрији остварено је добрим делом преко картелне организације. Картел цемента створен је на иницијативу Цементиа Холдинга из Цириха. Пошто је ова капиталистичка групација наступала у нашој земљи преко 3 предузећа, Беочина, Кроације и Раље, то су ова предузећа била иницијатор и стожер читавог картела. Која би се банка усудила да кредитира цементно предузеће Лепенац а. д. које је располагало са тако моћним неприја-

тељем као што је картел цемента иза кога је стајала Француско-српска банка, Свеопшта хрватска кредитна банка итд.? Ово ново предузеће — остављено без кредита, имало је да издржи конкуренцију картела цемента, који је отпочео да продаје цемент на територији Македоније, на подручју Лепенца, далеко испод цене коштања, тј. испод 100 динара по тони у време када је картелна продајна цена износила 400 динара. Сасвим је разумљиво да је ово предузеће морало да пропадне и да пређе у власништво картела цемента.

Постојећи систем картела проширивао је владавину страног капитала на чисто домаћа предузећа.

Нарочито велики број картела постојао је у метало-машинској (заједно с електротехничком) и хемијској индустрији. У првој је постојало 20 картела (осовине, шрафови, лимена роба, браварска роба, плетене жице, жице и екесери закључен на 30 година), једаћи прибор (2), оков, ливнице, каблови, ливени котлови, тешке гвоздене конструкције, прскалице, чешагије, чавли за поткове, сијалице Осрам, сијалице Тунгсрам, петковице за обућу и емаљиране каде). Усто су југословенска предузећа учествовала у два међународна картела (гвожђе и гасне чарапице). У хемијској индустрији било их је 19 (карбид, калцијум-цијанамид, феросилицијум, туткало (2), танин, дестилација дрва, оловни оксид, угљена киселина, кисеоник, цинково белило, трихлоретилен, суперфосфат, кова продукти, водено стакло, средства за сузбијање биљних штеточина, фирнајз, алкалоиди опијума и водоник). Истовремено хемијска предузећа учествовала су у 8 међународних картелних споразума (калцијум-цијанамид, карбид, танин, сирћетна киселина, дестилација дрвета, ретортни дрвени угаљ, туткало, хлор-цинк). Године 1940 појавио се и картел хлорних деривата.

Пљачкашка политика картела, руковођена страним финансијским капиталом одражавала се на нашу целокупну привреду, пошто је картелизација била проведена у оним врстама производње од којих су зависиле читаве привредне области. Тако, на пример, опсег грађевинске делатности зависио је од цене цемента, картели металне и хемијске индустрије увећавали су производне трошкове целе наше индустрије, а картел шећера подижући цену овога артикла утицао је у знатној мери на његову потрошњу тј. на животни стандард нашег радног становљаштва.

Картелним споразумима треба додати друге уговоре који су појачавали владавину иностраног монополистичког капитала. Тако, на пример, трговине боја, које су продавале производе ИГ Фарбениндусти, потписивале су обавезу да без дозволе овога концерна неће продавати хемијске производе ни једног другог порекла. На тај начин, пласирање производа француске и швајцарске хемијске индустрије на нашем тржишту није претстављало опасну конкуренцију ИГ Фарбениндусти и обављало се са његовим знањем, на основу споразума између крупних европских монополистичких група у хемијској индустрији.

Улога домаће финансиске олигархије

Учешће истакнутих домаћих капиталиста у управним и надзорним одборима крупних акционарских предузећа са сектора иностраног капитала, повезано са тантијемама и различитим другим могућностима допунске зараде, и подршка буржоаских политичара повећавали су утицај иностраног капитала на наш привредни и политички живот. Уступајући утицајним политичким и привредним личностима део свога профита, страни је капитал претварао ова лица у своје плаћене агенте.

Срашћивање иностраног капитала са југословенским државним апаратом било је извршено преко домаће финансиске олигархије, преко персоналне уније крупних банака иностраног сектора, како са владајућом класом уопште, тако исто и са руководећим факторима у њој, на пр. Народном банком.

Треба истаћи да је персонална унија, која је постојала код најкрупнијих руководећих банака иностраног сектора, давала овим банкама допунске могућности да утичу на домаћи сектор привреде. Тако, на пример, Пливерих Бранко, генерални директор Прве хрватске штедионице, потпретседник Свеопште кредитне банке у рукама мађарског капитала и члан дирекције Загребачке Хипотекарне банке, појављивао се у 37 других предузећа, 7 пута у претседништву, 18 пута у дирекцији и 11 пута у управи.

Персонална унија банака и индустрије, тј. учешће руководиоца великих банака у управама и надзорним одборима других предузећа била је изражајна форма привредног го-

сподства крупног финансиског капитала. Она показује да је утицај крупних банака иностраног сектора био много шири, него што се то види из прегледа његових директних удела. Тако, на пример, по непотпуним подацима за 1940 годину руководиоци Југословенске банке, афилијације чувене Живностенске банке, учествовали су у 56 различитих југословенских предузећа, док је сфера акцијских удела обухватала само 17 афилијација. Југословенска финансиска олигархија, у наведеном случају, Грамберг, Грегорчић, Михаловић и Костренчић, повезујући домаћа индустријска предузећа за крупне банке у рукама иностраног капитала, појављивали су се у улози сарадника међународног финансиског капитала, претстављали су важне карије у систему владавине иностраног капитала у бившој Југославији. Домаћа финансиска олигархија одиграла је нарочито велику улогу по питању координације владавине иностраног капитала са владавином великосрпског капитала. Великосрпски капитал наклањивао је своју релативну слабост, према мишљењу друга Беговића, тиме што се ослањао на четири државне банке које су владале домаћим кредитом, Народну банку, Хипотекарну банку, Аграрну банку и Поштанску штедионицу. У наведеном случају он је био повезан преко Грамберга, који је као председник Југословенске банке био истовремено и члан управе Народне банке.

Да бисмо употпунили слику владавине страног капитала, треба подвући да је страни капитал, доминирајући у основним гранама привреде, држао у својим рукама и остале гране које су биле економски зависне од првих. На пример, држећи у својим рукама снабдевање електричном струјом, сировинама и полуфабрикатима, он је господарио са оно мало назови домаће прерађивачке индустрије.

Учвршћење и појачање позиција крупног иностраног монополистичког капитала вршено је различитим путевима. Његово срашћивање са државним апаратом иностраних земаља ојачавало је искоришћавање спољне политике у ту сврху. Водећи фактори крупног међународног финансиског капитала стварали су за то повољне услове путем трговачких преговора, преговора о државним зајмовима и политичких преговора. Они су условљавали закључење сваког уговора, сваки уступак, сваку подршку пружену режиму и владајућој класи уопште концесијама политичке и економске природе,

уступцима који су појачавали њихов монополистички положај у нашој привреди.

Корумпирани режим

Корумпирани режим бивше Југославије пружао је страну подршку страном капиталу. На једној страни, инострани капитал добијао је изванредне повластице, на другој страни режим га је свестрано штитио. Није ни чудо, међусобна борба између различитих иностраних монополистичких група у Југославији доводила је до двостраног корумпирања режима и била је стални извор прихода за многе политичаре бивше Југославије. У тим условима не треба се чудити чињеници да уредба која је забрањивала картеле, донета 1934 године под притиском јавности, узбуђене демаскирањем пљачкашке политике картела, није никада ступила на снагу, тј. није била спроведена у живот.

Као интересантну чињеницу навешћемо да су државна предузећа учествовала у картелу гвожђа и шећера. Учешће Државне фабрике шећера на Чукарици у картелу шећера изврстан је пример како је државни сектор у бившој Југославији служио страном финансиском капиталу у његовим напорима за остварење пљачкашких профита, како се олако прелазило преко интереса потрошача и произвођача шећерне репе.

У тим условима Југославија је имала у 1937—1938 години потрошњу шећера од 4 кгр по становнику и била на једном од претпоследњих места у Европи по потрошњи овога артикла од велике важности за исхрану, испред Румуније и Бугарске а иза Албаније.

У условима владавине страног капитала, срашћивање капиталистичких монопола са државним апаратом претворило је југословенску државну организацију у послушни плаћени инструмент крупног међународног финансиског капитала.

Утицај иностраних концерна на привредну политику тадашњег корумпираног режима јасно се види код следећих случајева:

Водећи кругови бивше Југославије директно су ометали југословенску производњу плугова. Земаљски савез индустрије за прераду гвожђа и метала констатовао је ово чињенично стање у својој резолуцији из 1935 године: „Заиста

је чудна ствар да се у пољопривредној земљи, као што је Југославија, чине толике сметње производњи најпотребнијег оруђа за пољопривреду”.

Низ уредаба и закона донетих у бившој Југославији имао је за циљ да створи повољне услове за увоз иностране металне робе и да омете тиме развитак југословенске металне индустрије. Тако на пример, финансиски закон из 1936/37 године у § 28 став. 3, овлашћује министра саобраћаја да увози без царине сав железнички колосечни материјал, у који је спадао и материјал који се израђивао у нашој земљи, на пример скретнице, ексери, завртњи итд. Ова мера није омогућавала јефтиније државне набавке, пошто би се царина наплаћена од државе поново враћала у државну касу. Отварајући врата иностраној конкуренцији, ова је законска одредба била директно уперена проив југословенске металомашинске индустрије. Сама формулација одредбе, која опуномоћује Министарство саобраћаја да може да набавља овај материјал из иностранства, управља корупционашке напоре иностраних концерна у одређеном смеру.

На сличан начин, приликом Крупових лиферација мостова, уклоњена је заштитна царина одлуком Министарског савета.

Наш царински систем, који је мењан у појединостима сваким финансиским законом, пружао је идеалан терен за корупцију. На готово свакој промени једне одредбе били су заинтересовани крупни међународни концерни. Наша царинска политика може се окарактерисати као перманентна корупционашка афера у којој је учествовао неизменично читав Министарски савет. Слична је ситуација постојала и код осталих делова нашег пореског система. Зато проширујемо наш закључак на целокупну финансиску политику која је у условима бивше Југолавије била најбоље оличење корупције тадашњих југословенских влада.

Да би се оценио опсег корумпираности тадашњег режима, треба се осврнути на злоупотребе крупног иностраног финансиског капитала утврђене приликом великих скандала познатих у нашој јавности под именима афера Нашичке и Криваје. У случају Криваје откривено је између осталог да је ово предузеће искоришћавало читаве комплексе шума и 118 км државне железнице, а да није плаћало ни порез ни оштету, него је на против тражило од државе да му плати

тсбожни губитак. Поводом афере Нашице, која је била за-
ташкана, Политика је писала „Да кад се радило о Нашицама
онда није постојала судска независност”.

VI Деловање страног капитала на нашу привреду

Деловање страног капитала на нашу привреду било је тако разноврсно и дубоко, да га је немогуће обухватити у потпуности у једној малој брошури. Зато ћемо се задржати само на неким његовим појавама.

Инострани капитал који је био загосподарио у одлучујућим индустријским гранама и приватном банкарству, располагајући непосредно и преко банака са кредитима и акцијским пакетима огромног дела наших предузећа водио је своју сопствену економску политику, без много обзира на социјалне и националне интересе наших народа.

Крупни међународни монополистички капитал, који се пласирао у нашој земљи под изговором да помогне развитак наше привреде доносио је дефицитни капитал, у ствари је био организовао апарат за изношење домаћег капитала, за исцрпљивање нашег националног богатства. За илустрацију ове тврдње најбоље нам може послужити осигурање. Инострани капитал уложио је у ову привредну грану 46,5 милиона динара. Учинивши овај релативно мали издатак, страни капитал је организовао машину за исисавање нашег националног дохотка. Мобилизирајући домаћи капитал у суми од 1 милијарде динара, у виду наплаћених премија и математичких резерви, и рукујући са њима, осигуравајућа друштва иностраног сектора не само да су остваривала циновске профите, већ су и располагала овом огромном новчаном резервом. Све до 1937 године, када је избио скандал са „Фениксом“, она су извозила ову суму у иностранство. Појачање домаћег капитала, претворило се у овом конкретном случају у умањење капитала који је стајао на расположењу нашој привреди.

Једна од форма извлачења домаћег капитала у осигурању био је систем реосигурања југословенских осигуравајућих друштава у иностранству. Док је на пример код свих осталих осигуравајућих друштава, сем „Југославије”, реосигурани део износио 24,4% код Росија Фонсиер-а он је 43,5%, дакле код свога предузећа са иностраног сектора он је готово два пута већи од нормалног.

Страни капитал спроводећи пљачкашку политику према нашој привреди исцрпљивао ју је. Ми смо утврдили код осигуравајућег друштва Асигурациони Генерали просечну профитну стопу од 126,5%. Књиговодствене ставке шведског труста шибца Стаба, који није имао потребе да камуфлира своје књиговодство, пошто је био ослобођен од пореза и такса, показују да је он на 13 милиона динара уложених у нашу привреду остварио 1940 год. извоз добити у износу од 25,5 милиона динара. Анализе извршене у 1932 години показале су да је картел шећера остваривао при просечној годишњој потрошњи шећера 122 милиона динара зараде. Инжењер Нешовић, извршивши калкулацију производних трошкова, утврдио је да је картел цемента имао 1937 године 126 милиона динара профита.

О зарадама иностраног капитала у Југославији речито говоре берзанске цене њихових акција. Тако, на пример, акција Трепче, за коју је уплаћено 5 шилинга, у петој години свога постојања котирана је на 40 шилинга. Пошто је Трепча на сваку плаћену акцију издавала по три бесплатне, то је стварна берзанска вредност првобитно уложених 5 шилинга износила 160 шилинга. То значи да је тржишна вредност уложеног акцијског капитала порасла на 3.200%.

Колико је ИГ Фарбениндустри зарађивао у Југославији може се оценити на једној страни по монополистичкој ситуацији на тржишту, на другој страни на основу података о годишњем промету појединих предузећа овога хемијског концерна у Југославији. Према подацима њиховог преставника промет 11 предузећа овога концерна у 1940 години износио је 638 милиона динара.

На основу података објављених од стране Савеза швајцарских банака ми смо израчунали да је чиста зарада Борских рудника у периоду од 1928—1937 год., дакле у времену које обухвата највећу светску кризу на тржишту, износила нешто испод двадесет пута више него што је био акцијски капитал, тј. тачније 1996%. У самој 1937 години она је износила 410% од уплаћене главнице.

У тим условима не треба се чудити што су многа инострана предузећа, чије је деловање било у потпуности усредсређено у нашој земљи, имала посебне центре у иностранству. То им је било потребно ради сакривања стварних зарада. Камуфлирање остварених зарада, вршено с обзиром на

пореско оптерећење и јавно мњење, постизавано је на најразличитије начине. На пример, закључивањем фиктивних зајмова, које је требало отплаћивати, а чија је отплата и камата претстављала у ствари замаскирани извоз девиза. Овај смо случај утврдили код шумског предузећа „Укод“. Камуфлирање зарада се вршило и на други начин, на пример, куповањем машина и сировина од матичних предузећа по претерано високим ценама или продајом својих производа истим предузећима по претерано ниским ценама, итд.

У индустрији шећера зарада је била маскирана, а пореско оптерећење избегнуто путем коришћења кредита претераног опсега и исплате фиктивних високих камата иностранству. Тако на пр. предузеће „Црвенка“ са 14,6 милиона акцијског капитала користило је кредит у просечном износу од 108,7 милиона динара годишње, што је представљало готово десет пута већу употребу кредита но што је основни капитал. Зато се не треба чудити што је просечна каматна стопа коју је „Црвенка“, финансијски солидно предузеће, плаћало 1927 године, износила 17%.

У индустрији цемента практикован је систем лажних биланса. Укупни износ фискалних дажбина у овој грани износио је 744.000 динара. Полазећи од прорачуна производних трошкова, фискалне дажбине требало би да достигну 43 милиона динара.

Укупно оштећење државног фискауса прикривањем стварних зарада од стране предузећа у рукама страног капитала пење се на милијарде. Дobar део тога одлазио је у иностранство закулисним путевима.

Мада је величина зараде страних предузећа била условљена низом монополистичких ситуација, основни моменат за постојање високих зарада треба тражити у јевтиној радној снази, у високом степену њене експлоатације. Просечна месечна радничка надница у периоду 1930—1937 г. била је:

код индустријских радника	771 динара
код рударских радника	692 динара
код шумских радника	546 динара

што чини у односу на животни минимум, који је износио на породицу од 4 члана 1830 динара, у процентима:

код индустријских радника свега	42%	живот. минимума
код рударских радника свега	38%	живот. минимума
код шумских радника свега	30%	живот. минимума

На другој страни, из статистика Друштва Народа, видимо, да је Југославија била земља са најдужим радним даном, од 26 земаља обухваћених овом статистиком.

Страни капитал, убирајући велике профите, амортизовао је уложени акцијски капитал у врло кратким роковима, који су често износили само једну до три године. Повративши власницима уложене капитале, предузећа са сектора иностраног капитала остајала су као жива рана на телу наше народне привреде, као канали кроз које су одлазили животни сокови нашег народа у виду неплаћеног рада и наша природна богатства у виду извоза.

Учешће страног капитала у нашој привреди појачавало је унутарње противречности капиталистичког начина производње, заоштравало сукоб између радничке класе и буржоазије.

Крупни инострани монополистички капитал, долазећи под паролом подизања домаће индустрије, на велико је деформирано њен развитак. Кочећи развитак производних снага, супротстављајући се подизању извесних производних грана, фаворизирајући развитак других, он је потенцирао неравномерност њеног капиталистичког развитака.

Основна противуречност капиталистичког начина производње, противречност између друштвеног карактера производње и индивидуалног присвајања, изражава се између осталог у противречности између производње и потрошње, у чињеници да капиталиста не производи ради подмирења друштвених потреба већ ради профита. Крупни инострани финансиски капитал, који је задобио монополистичке позиције код нас и у иностранству, испољавао је свој друштвени паразитизам у спречавању даљег развитака производних снага, у њиховом кочењу, упркос чињеници да основне потребе радних маса нису биле задовољене. Ова форма труљења капитализма дошла је у Југославији до већег изражаја у више случајева, тако на пример:

Југославија је у односу на своје потребе богата у нафти, а међународни петролејски трустови, специјално Стандард Оил, уложили су били велике напоре да би спречили откривање нових богатстава и њихову експлоатацију. Петролејске повластице које су највише обећавале биле су у рукама Немаца. Споразум између Стандард Оил и ИГ Фар-

бениндустри из 1929 године забрањивао је Немцима експлоатацију петролејских поља. Наша држава могла је да врши пробна бушења само у слободним зонама, на ивицама петролејских базена, на стеновитим теренима Мајевице, али су најпогоднији петролејски терени остајали неискоришћени. Чињеница да су Немци били заузели ове терене и извршили припрему за експлоатацију нафте, отпочету 1941 год. показује да је иза споразума светских монополистичких група постојао латентни сукоб, да је сазрела нова, оштра међуимперијалистичка борба.

У индустрији прераде нафте сусрећемо још један очигледан пример кочења развитака производних снага. Да би искористили високу царинску заштиту, Стандард Оил и Шел подигли су две велике рафинерије нафте у Босанском Броду и Цапрагу. Обе рафинерије нису могле да прерађују сирову нафту, већ су једино биле способне да поново раставе измешане рафиниране састојке. На своме примеру видимо, чак и онда када је подизање нових предузећа отварао перспективу високих монополистичких екстра-профита, да крупни међународни финансиски капитал чини све што му је у моћи да спречи даљи развитак производних снага. Подизање оваквих предузећа имало је чисто спекулантски карактер.

Код случаја алуминијума то се види још изразитије. Југославија, једна од најбогатијих земаља на свету у бокситу, која је 1938 год. била четврти светски произвођач ове руде, заузимала је последње место на светској табели произвођача алуминијума. Сав наш извоз у износу од 380 хиљада тона одлазио је у Немачку. Зато је Немачка, која је производила четири пута мање боксита од Југославије, могла да буде први светски произвођач алуминијума. До ове ситуације је дошло упркос чињеници да у Југославији постоје необично велике погодности за производњу алуминијума. Код нас, у бокситној зони, налазе се две наше највеће хидроцентралне, Манојловац и Губавица, садашњи Тито, а обиље електричне енергије је други основни предуслов за добијање алуминијума. Хидроцентрала Тито од 65 хиљада КВ никада није била искоришћена у предратној периоди преко 30 хиљада.

Противречност између нашег великог богатства у бокситу и практичног непостојања производње алуминијума настала је као последица привредне политике међународног

алуминијумског картела који је држао у својим рукама 99,7% наше екстракције боксита. Да се не би развила производња алуминијума независно од жеља ове монополистичке групе, инострани монополистички капитал узимао је под закуп бокситне повластице и држао их неискоришћене. Само на територији рударске инспекције Сплит било је 35 овакових закупљених и неискоришћених повластица. Ово кочење производних снага добијало је и друге облике. У машинској индустрији, коју инострани монополистички капитал није хтео да развије у Југославији, стварана су за серијску производњу неспособна предузећа, предузећа војног значаја, која су била продавана држави. Зар не изгледа чудновато што су француске фабрике авиона, које су тада спадале у ред најмодернијих светских фабрика ове врсте, подизале као своје југословенске афилијације фабрике недоношчад? Подизање ових фабрика неспособних за серијску производњу није ни имало за циљ неку озбиљнију производњу. Крупни финансијски капитал, заинтересован у производњи авиона, остваривао је профите на другој страни, учествујући у државним лиферацијама и уступајући држави оснивачке акције првих предузећа наше авионске индустрије.

Кочење развитка производних снага у Југославији од стране међународног монополистичког капитала било је условљено и војно стратeгиским раздвојама. Зато европски концерни ратне индустрије, „Шкода“, „Круп“, „Шнајдер“, „Викерс“, и сл., који су лиферовали наоружање за југословенску војску, нису вршили озбиљна улагања у југословенску металуршко-машинску индустрију упркос повољним условима за њен развитак. Реакција неких наших војних кругова према таквом стању и могућности убирања циновских профита у таквим новоподигнутим предузећима нагонила је владу да измени привредну политику и да приступи изграђивању привилеговане полудржавне индустрије. Ако анализирамо податке о развитку металуршко-машинске индустрије у том периоду, видимо да је страни капитал узимао слабог учешћа у тим покушајима убирања високих профита од стране крупног домаћег капитала који су вршени уз помоћ и подршку државног апарата. Ни велике повластице нису могле да нагоне страни капитал да допринесе јачању наше привредне независности. Изузетак претстављају топионице бакра, оло-

ва и цинка, код којих се је радило о преради кабастих сировина намењених извозу.

Крупни међународни финансијски капитал принудивши путем конкуренције југословенска предузећа црне металургије да приступе средње-европском картелу железца, који је са своје стране улазио у европски картел гвожђа, ограничио је тим споразумом развитак наше домаће производње системом производних квота, које су спречавале даље повећање продукције и остварење наше привредне самосталности у гвожђу. По том споразуму једна трећина, а касније једна четвртина наше потрошње била је резервисана за инострану индустрију (увоз). Подвлачимо да је овај међународни картелни споразум обновљен 19 августа 1934 године са временски неограниченим трајањем. Другим речима тиме су наведене квоте постале сталне.

Супротстављање развитку наших производних снага примало је и форму уништавања већ створених производних снага. Тако, на пример, картел цемента преузео је у своје руке и затворио у року од 10 година три конкурентне фабрике цемента.

Задобијање монополистичких позиција у нашој привреди било путем картела, било на други начин, спречавало је модернизовање постојећег техничког уређаја, пошто је конкуренција као капиталистички стимулус техничког напретка била искључена на двоструки начин. Према иностранству она није постојала услед царинских баријера, а према унутрашњим конкурентима услед картелног уговора.

Један од видова кочења развитка производних снага претстављало је снижење техничког састава капитала у шумској индустрији, где је страни капитал прибегао масовној експлоатацији јевтине радне снаге. Док је код домаћих предузећа на једно радно место долазило 1,20 КС, у предузећима иностраног сектора долазило је свега 0,75- КС, упркос чињеници да су то била најкрупнија предузећа ове врсте где би органски састав капитала требало да буде виши.

Оваква политика страног капитала, политика кочења развитка производних снага, не само да је погађала наше потрошаче, него слабила и одбранбену снагу наше земље. ИГ Фарбениндустри створио је у нашој земљи мрежу за продају, док је хемијску индустрију од војне важности подизао на територији саме Немачке. Зато је војна индустрија екс-

плозива била зависна од немачких лиферација амонијеве и натријеве шалитре. Сваке године предузећа у Обилићеву и Камнику куповала су више хиљада тона ових сировина. Да би се ослободили те зависности, пред сам рат била је подигнута фабрика азота у Вреоцима. ИГ Фарбениндустри, спроводећи доследно своју привредну политику координирану са немачким генералштабом, пренео је још 1941 године уређаје ове творнице у Немачку. Уосталом вредно је напоменути, да је инострани сектор био база иностране шпијунске службе. Концерн ИГ Фарбениндустри не само да је био важна немачка шпијунска централа, већ је преко њега вршена и исплата страних агената. Инострана шпијунажа користила је многа предузећа на сектору страног капитала као упоришта своје обавештајне службе. Нарочиту су улогу у добијању информација имала трговачка предузећа иностраног сектора са њиховим везама и мрежом трговачких путника. Та је њихова улога постала видљива за време окупације, када су се многа од њих испољила као политичке агентуре иностранства.

Чињеница да је у периоду од 1935 до 1940 године настало увећање немачких, мађарских и италијанских пласмана у банкама на рачун енглеских, белгијских, швајцарских и француских указује на све опасности којима је наша земља била изложена у време када су кључеви наше привреде лежали у рукама иностранства.

Појачавање неравномерности индустриског развитка услед деловања страног капитала, нарочито се јасно огледа у чињеници да се експортна индустрија, која је била у рукама страног капитала много брже развијала од осталих грана наше индустрије. Горња чињеница показује да је развитак наше индустрије ишао на штету наше унутрашње потрошње, на штету наших националних интереса. Инострани монополистички капитал, долазећи у нашу земљу, претварао ју је у сировинску базу своје индустрије, у свој колонијални привесак. Однос између несразмерно развијене екстрактивне индустрије и слабо развијене прерађивачке индустрије јасно се огледа у чињеници да смо ми извозили 75—77% од целокупне производње наше електро-хемијске индустрије. Иностранство је узимало 96% наших оловних сировина, 93% цинканих сировина, 75% сировог бакра, 84% антимона регулуса, 74% магнезита итд.

Масовни извоз сировина одражава империјалистичку политику иностраног капитала. На светском тржишту постојала је не само потражња металних сировина, већ и потражња металних прерађевина. Потражња металних прерађевина не ствара само повољне услове за допунску инострану производњу, а тиме и за извоз рударских сировина из Југославије, већ и услове за извоз готове робе, тј. услове за подизање ове производње у нашој земљи, чак и ако не узмемо у обзир унутрашње потребе.

Развитак топионичарства у Југославији, остварен са учешћем страног капитала, не треба посматрати као процес осамостаљења наше привреде, мада појава топионичарства омогућује развитак индустрије финалних металних израђевина. Страни капитал развијао је добијање метала, пошто је хтео да умањи транспортне трошкове, јер је пренос кабасте руде скуп. У историјској перспективи бивше Југославије развитак топионичарства не би довео до развијене индустрије финалних производа, не само зато што инострани капитал не би доприносио томе развитку, већ и зато што би се он, поседујући монопол над нашим сировинским базама, а штитећи своје тржишне позиције у иностранству и земљи, директно супротставио таквом развитку. Дакле, страни капитал, који је у извесној мери доприносио развијању индустрије полуфиналних производа, појављивао се као највећа сметња за даљи развитак индустрије финалних производа. Горњи подаци потврђују констатацију да индустрија која је подизана уз помоћ страног капитала није стварана ради задовољавања народних потреба, већ ради профита и увозних потреба иностранства. Таквим развитком домаће индустрије наша привреда није постајала јачом, тј. самосталнијом од иностранства, већ је напротив падала у све дубљу материјалну зависност.

Инострани капитал није само извозио нашу шумска и рудна богатства, него је учествовао и у извозу наших пољопривредних производа. Овоме се не треба чудити када знамо да је извоз пољопривредних сировина и хране сачињавао 1939 године 53,5% вредности целокупног нашег извоза. На овоме подручју инострани капитал задовољавао се стварањем својих извозних предузећа, као и организовањем и кредитирањем домаћих предузећа ове врсте.

Уколико је страни капитал стварао прерађивачку индустрију, намењену унутрашњем тржишту, она је подизана у циљу коришћења царинских баријера и других повластица. Прерађивачка индустрија ове врсте оријентирала се добрим делом на иностране сировине и полуфабрикате, чиме се исто тако повећавала материјална зависност наше привреде од иностранства.

Уговор који је склопила влада Цветковић—Мачек са „Дунавским бродоградилштем”, творевином „Шкоде”, која је тада прешла у руке Херман Геринг Верке, типичан је пример пљачкашких уговора које је међународни финансијски капитал склапао са корумпираним режимима полуколонијалних земаља. По том уговору и поводом њега донетој уредби држава уступа у закуп овоме друштву 11 хектара земљишта за бродоградилште, даје му монопол речне бродоградње за 20 година и ослобађа га јавних дажбина, као и царине за увезени материјал за 25 година. Усто се држава обавезује да откопа и наспе ово земљиште, да спроведе електричну и водоводну мрежу, да изради колски пут, да подигне железнички колосек, да одржава пловност улаза у зимовник (С.Д.: тј., да подигне бродоградилште), да склапа лиферације за 10% скупље од цене увезених бродова осталих иностраних предузећа по урачунатој царини и транспорту, да наплаћује увозну царину од 10%. Са своје стране друштво се обавезало да плаћа годишњу кирију од 10.000 динара и да после 50 година преда у власништво државе грађевинске објекте, задржавајући у свом власништву све „инсталационе машине”, „припадајуће каблове“ и „све покретне предмете и инвентар”. Дакле, кроз 50 година држава не би добила бродоградилште са машинама и осталим инсталацијама, већ би једино добила натраг земљиште, које је она сама прилагодила потребама бродоградилшта, усто би примила старе шупе и бараке које сачињавају главне зграде једног бродоградилшта. Не заборавимо при томе да се „Дунавско бродоградилште” обавезало само на градњу бродских корита и монтирање машина, а да би се сав материјал и машине увозили из иностранства без царина. Дакле, у овом срамном уговору није се радило о подизању југословенске индустрије, пошто су ове послове могла да свршавају и постојећа предузећа и то не само „Чукарица” и „Сартид”, него и мале

приватне радионице у Апатину и Митровици, већ се радило о отвореној пљачки.

Пљачкашка политика крупног међународног капитала у бившој Југославији снижавала је животни стандард наших потрошача. Ово се најбоље види код електричних предузећа, која су склапала уговоре са општинама и путем њих стицала градске монополе за снабдевање становништва електричном струјом. Корумпираност старих општинских управа омогућавала је остварење пљачке становништва. „Савез швајцарских банака” остварио је допунске добити од више стотина милиона добивши концесију београдске електричне централе „Снага и светлост”, посредством Милоша Савчића тадашњег претседника београдске општине, мада је био најнеповољнији понуђач. Нова централа која је била полуаутоматизована, запошљавала три и по пута мање радника, а трошила два пута мање угља по КВЧ него ли стара централа, наплаћивала је 1.27 динара по киловатчасу уместо ранијих 0.88 динара. Свима су у сећању штрајкови потрошача електричне струје у Лесковцу и Чачку. Ови народни покрети представљали су први масовни отпор наших потрошача иностраним изабљивачима.

Услед постојања картела цемента југословенске фабричке цене цемента биле су за 90% скупље од просечне фабричке цене у осталим европским земљама. У резолуцији Београдске инжењерске коморе од 3 марта 1940 год., која је у целини усвојена од Савеза југословенских инжењерских комора и Савеза југословенских инжењерских друштава констатовано је да је „због неповољног утицаја картелисане индустрије на укупну народну привреду у земљи, земаљску одбрану, а посебно на грађевинску делатност” рад картела штетан по националне интересе.

Иностранци капитал за кога је профит био главни покретач, а који је налазио велике могућности за његово остварење у увозно-извозној трговини, био је заинтересован за одржавање и појачавање материјалне зависности наше земље у односу на привредно развијене земље средње и западне Европе. Зато је он подизао у нашој земљи углавном предузећа усмерена на задовољавање иностраних потреба, а када је била у питању југословенска потрошња, оријентирао се на увоз. Услед појачавања зависности наше привреде од ино-

странства неравномерни развитак наше индустрије добијао је колонијалне особине.

Рашчланимо у чему се састоји колонијални карактер те материјалне зависности од иностранства, пошто свака зависност од иностранства не носи колонијални печат. У Југославији је прерађивачка индустрија често зависила од увоза сировина и полуфабриката, који су се могли произвести у земљи. Тако на пример, ткачнице памука су зависиле од увоза пређе. За период од 1936 до 1939 године Југославија је увезла 57.000 тона пређе, која је готово достигала вредност од 1,5 милијарде динара. Истовремено екстрактивна индустрија, чији би се производи могли прерађивати у земљи у потпуности је зависила од могућности продаје сировина и полуфабриката у иностранству, тј. у метрополама.

Док су у Југославији стварана ђиновска извозна предузећа која су производила значајне хемијске полуфабрикате: сумпорну киселину и соду, слабо коришћене у земљи, у њој није постојала или није била довољно развијена производња боја, пластичних материја, фотоматеријала, медикамената и синтетичких текстилних влакана, робе јако тражене у земљи за чију су производњу постојале сировине и други услови. Међу увозном робом бивше Југославије налазимо најобичније врсте хемијске робе, на пример, кошчани угаљ, терпентинско уље и сл.

Заосталост метало-машинске индустрије изражавала је полуколонијални карактер наше привреде, тј. зависност од империјалистичких метропола. Ако се осврнемо на руде и метале прерађене у земљи, видимо, да је 1938 године прерађено у земљи 4% оловних сировина, 6,9% цинканих сировина, 25,2% бакарних сировина и 44,7% гвоздених сировина.

Често је наша земља била приморана да увози производе добијене од наших сировина. Тако на пример, Југославија је на велико извозила хромну руду а увозила хромне соли и хромне боје, које се добијају од ње и имају широку примену у индустрији коже. Југославија је увезла 1938 године 462 тоне хромних соли.

Услед нерационалног увоза живе стоке Југославија је губила драгоцену сировину — кожу. Зато је Југославија била приморана не само да увози много веће количине прерађене коже, већ је она увозила и сирову кожу. Мада смо спадали у ред највећих европских извозника стоке, наш је

трговачки биланс био пасиван 1938 године за 5.729 тона сирове говеђе коже и 2.592 тоне суве говеђе коже Оријенирање југословенске привреде на извоз сировина и полуфабриката добијених из кабастих сировина а на увоз других полуфабриката и финалних производа неповољно се одражавало у нашем трговинском и платном билансу.

VII Перспективе економско-политичког развитка бивше Југославије у условима владавине страног капитала

Анализирамо ли економске промене настале у току последњег предратног периода, видимо да је полуколонијална бивша Југославија била пред опасношћу да се претвори у обичну колонију без обзира на питање формалне самосталности. До тог закључка смо дошли на основу многих мената.

Индустријски развитак, који се обављао са учешћем и под руководством страног монополистичког капитала, повећавао је из дана у дан материјалну зависност југословенске индустрије од иностранства. То се види не само по наглом развитку експортне екстрактивне индустрије и производње других сировина и полуфабриката, већ и по све већој зависности наше привреде од увоза иностраних полуфиналних и финалних производа. Тако, на пример, док су многи предратни економисти са одушевљењем писали о развитку наше метало-машинске индустрије, сматрајући да се са подизањем сваког новог предузећа умањује наша зависност од иностранства у готовим производима, ова је зависност стално расла, пошто је темпо пораста наше привреде био много бржи од постигнутих резултата. То се види из све већег учешћа производа метало-машинске индустрије у нашем увозу. Од 1933 г. до 1938 г. тај је удео стално растао из године у годину и порастао за читав овај период од 17% на 30%. Дакле, југословенска привреда је услед слабог развитка метало-машинске индустрије падала из године у годину у све већу материјалну зависност од иностранства, а велика материјална зависност у условима империјализма, у условима владавине страног монополистичког капитала има далекосежне последице, нужно носи колонијални карактер. Улагање страног капитала у нашу привреду било је у великом порасту. Укупан износ акциског улагања порастао је од 1935 г.

до 1940 г. за 1.300.000.000 динара, тј. за 50%. Овакво нагло повећање извоза капитала, у условима заоштрене међусобне конкурентске борбе између империјалистичких сила, водило је губитку националне самосталности, пошто је крупни финансијски капитал видео најбољу гаранцију за своје интересе, најсигурнији пут за остварење својих профита у губитку државне самосталности полуколонијалних земаља, у успостављању свога одлучујућег утицаја. Зато се економска борба империјалистичких сила нужно претвара у борбу за одлучујући политички утицај једне или друге империјалистичке државе.

Погледајмо како се конкретно одвијала та борба у Југославији. Закон неравномерног развитка капитализма у епохи империјализма изражава се у променама односа реалних снага између империјалистичких сила. На тој бази мењали су се добрим делом и односи у величини иностраних улагања у Југославији тј. инострана су се учешћа мењала на тој основи само толико уколико су империјалистичке силе огледале снаге на датом привредном попришту.

Промене настале у акцијским улагањима иностраног капитала, различитог националног порекла у периоду 1935—1940 г. показују нарочито велики пораст немачких и енглеских улагања. Код првих се ради о порасту улагања од 400.000.000 динара, тј. о њиховом утростручењу; код других се ради о порасту од 350.000.000 динара, тј. о њиховом удвостручењу. Ови порасте изражавају заоштравање противречности, заоштравање конкурентне борбе између ове две империјалистичке силе. Борба између немачког и енглеског капитала није се сводила на просто повећање улагања. Историјат те борбе показује свестрани напор обе империјалистичке силе за остварење економско-политичке доминације у Југославији.

Од доласка Хитлера на власт појачавају се систематски напори крупног немачког финансијског капитала за економским и политичким господством у југоисточној Европи, за остварењем немачке колонијалне базе у оквиру нове империје тзв. „Groswirtschaftsraum”-а, а упркос већ постојећој колонијалној подели света међу великим империјалистичким силама. Јаче повезивање економских и политичких метода експанзије било је нарочито карактеристично за тај период, када је крупни капитал довео фашисте на власт, када је кру-

пни немачки финансијски капитал још тешње срастао са државним апаратом, када је немачки империјализам створио своју специфичну методологију спољно-политичке агресије. Појачана економска зависност бивше Југославије појављивала се у растућем уделу Немачке у спољној трговини наше земље. У периоду од 1933 до 1939 год. немачки удео у нашем увозу повећао се за 361%, а немачки удео у нашем извозу за 230% тј. извоз у Немачку достигао је 1/3 (32%) целокупног нашег извоза а увоз из Немачке приближио се половини (48%) целокупног нашег увоза. То нису биле обичне промене у спољно-трговинској размени. То је био одраз планских напора немачког финансијског капитала, вршених у циљу за добијања спољног трговинског монопола у Југославији, и на југоистоку Европе уопште.

Велика офанзива немачког капитала према Југославији отпочела је 1938 год. у периоду „Аншлуса”. Преузимање цинковског Општејугословенског банкарског друштва од стране Дојче Банк у Берлину, тј. од стране немачког финансијског капитала било је учињено не само ради стварања солидне финансијске базе за даље систематско продирање капитала у нашу привреду, већ и у циљу организације већ постојећих распарчаних немачких улагања у Југославији, учвршћивања позиција немачког капитала код нас, проширења његове сфере утицаја и контроле.

Сличне појаве видимо код енглеског империјализма. Енглески је капитал био продро у нашу привреду тек у периоду бивше Југославије. У последњем предратном периоду осећа се велики напор за заузимање нових позиција у нашој привреди. Године 1936 удвостручује се извоз за Енглеску, а 1938 ствара се англо-југословенска трговинска комора. Исте године пада и енглеска понуда великог државног зајма.

Почевши од 1936 г. енглески је капитал покушавао да економски потисне француски капитал у Југославији. Појачавајући стара и стварајући нова економска упоришта, енглески капитал покушавао је да преузме и руководећу политичку улогу која је до тада била у рукама Француза. Из наших података, по којима је француски капитал на ранг-листи иностраних улагања са првог места отишао на пето, види се да је енглески капитал успео да га потисне.

На тој економско-политичкој бази развиле су се и заоштриле енглеско-немачке противречности на Балкану. У

оквиру те борбе Југославија је била изложена двострукој опасности да се услед снажног продирања капитала и покушаја политичког консолидовања задобијених економских позиција претвори из полуколонијалне државе у колонију једне од двеју империјалистичких сила у питању. Цифре о порасту акциских улагања као и остали изнети подаци показују да је економска борба, вођена у нашој земљи између енглеског и немачког капитала, део циновског окршаја за нову поделу света, у конкретном случају за поделу на бази претварања полуколонијалне земље где су наступали капитали различитог порекла у колонију са преминацијом једног од њих.

VIII Закључак

До сада изнесено стање стављало је пред нашу друштвену заједницу питање владавине страног капитала као једно централно, горуће питање. Ликвидација техничке заосталости земље, стварање нашег сопственог индустриског потенцијала војног значаја, јачање наше независности у области снабдевања средствима за производњу, све се то није могло замислити без ликвидирања владавине страног капитала у нашој привреди, која је систематски кочила развитак производних снага у области производње средстава за производњу.

Картелно групирање читавих привредних грана као што је то био случај код цемента, или власт једног труста над великим делом хемиске индустрије, као што је то био случај са ИГ Фарбениндустри, или над једном њеном граном у потпуности, случај Стаба, све је то потенцијало друштвени карактер производње, заошравало основну противречност капиталистичког начина производње, противречност између друштвеног карактера производње и индивидуалног присвајања производа, све је то употпуњавало објективне предуслове за измену начина производње.

Стварањем народне власти, у специфичним условима НОБ под руководством КПЈ, као авангарде радничке класе, испунио се други предуслов за ту измену, субјективни.

Интерес наше државне заједнице узете као целине, као заједнице слободних и равноправних народа, наш национални интерес налагао је да се владавина страног капитала у нашој

привреди уклони једном за свагда. Овај је захтев нарочито лежао на срцу нашег радног народа, пошто је он сносио сву тежину јарма страног капитала.

У народној револуцији оствареној у току НОБ и у периоду од ослобођења на овамо, наша друштвена заједница ослободила се овог јарма. Свака етапа нашег друштвеног развитка изражавала је тај процес ослобођења.

Стварањем народне власти држава је престала да буде организована принуда у интересу владајуће буржоазије уопште, а специјално у интересу њеног руководећег дела, домаће финансиске олигархије. Самим тим државни апарат је престао да буде инструмент владавине страног капитала.

Усто, ослобођењем земље прешла је у народне руке сва непријатељска имовина а самим тим и предузећа са учешћем аустриског и немачког капитала. У периоду националног обрачуна са сарадницима окупатора и народним издајницима извршена је судска конфискација једног дела предузећа која су припадала иностраном капиталу другог порекла.

Даље, потпуно уклањање страног капитала из наше привреде поставило се пред нас као историска нужност, јер је — као што то каже друг Кидрич — развитак народне власти значио ликвидацију експлоататора у нашој земљи. То је био предуслов за уклањање свих штетних последица владавине страног капитала. Тиме се омогућавао даљи друштвени развитак, тј. изградња социјализма у нашој земљи. Најзад истискивање страног капитала било је повезано са одржавањем народне власти уопште. Пошто су велики профити страног капитала били условљени друштвено-привредном противнародном структуром старе Југославије, то је уклањање страног капитала из наше привреде било тесно повезано са питањем очувања демократских тековина НОБ.

Спровodeћи доследно принцип одбране народа од експлоатације, радећи на правилном искоришћавању привредних снага земље, на заштити животних интереса народа и на планском подизању благостања радног народа, што је могуће у потпуности спровести само у оквиру социјалистичког начина производње, народна власт донела је 4. XII. 1946 г. Закон о национализацији приватних привредних предузећа републичког и савезног значаја. Тим Законом извршена је национализација осталих индустријских предузећа иностраног сектора, чиме је довршено наше национално ослобођење.

Набројене чињенице су биле етапе успостављања наше националне независности, која ће у потпуности да буде остварена тек у резултату планске капиталне изградње, када ћемо да одбацимо последња наслеђа владавине страног капитала, полуколонијалну зависност наше индустрије од иностранства и ниски животни стандард нашег народа, када ћемо у оствареном социјалистичком друштву да постанемо потпуни господари наше производње, а самим тим и нашег економског живота узетог у целини.

Напомена:

Текст ове брошуре претставља извод из опсежнијег рада о страном капиталу у привреди бивше Југославије, који ће доцније бити објављен у потпуности. Из тога разлога садашњи текст не садржи потребне податке о употребљеној литератури, изворима и примењеним методама израчунавања, а цифре које су употребљене често су заокружаване.

ПРИЛОГ: ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕДИ

Учешће појединих земаља у југословенским привредним предузећима у милионима динара

Земља порекла	Финансиски зајмови 31-XII-1940	Неакцион. предуз.	Акцион. предуз.	Свега	°о
1) Швајцарска	667,3	45,7	483,9	1196,9	19,6
2) Енглеска	248,—	1,3	759,7	1009,—	16,5
3) Немачка-Аустрија	221,1	136,6	598,—	955,7	15,6
4) Француска	119,9	16,9	648,2	785,0	12,8
5) Чехословачка (Протекторат и Словачка)	141,4	56,2	388,4	586,—	9,6
6) У. С. А.	18,—	3,4	389,—	410,4	6,7
7) Италија	135,5	25,8	106,4	267,7	4,4
8) Мађарска	59,—	8,—	163,2	230,2	3,8
9) Белгија	72,4	—	142,5	214,9	3,5
10) Шведска	70,8	—	99,3	170,1	2,8
11) Холандија	55,1	—	73,6	128,7	2,1
12) Румунија	14,9	7,—	9,8	31,7	0,5
13) Лихтенштајн	21,9	—	0,4	22,3	0,4
14) Пољска	6,7	2,6	11,9	21,2	0,4
15) Аргентина	—	—	20,9	20,9	0,3
16) Египат	18,9	—	—	18,9	0,3
17) Канада	14,7	—	0,9	15,6	0,3
18) Грчка	1,—	8,9	0,1	10,—	0,2
19) Турска	—	4,5	—	4,5	0,0
20) Луксембург	0,4	—	2,7	3,1	0,0
21) Бразилија	0,6	—	0,6	1,2	0,0
22) Хаити	—	—	1,—	1,—	0,0
23) Монако	0,8	—	0,2	1,—	0,0
24) Данска	—	—	0,9	0,9	0,0
25) Палестина	—	—	0,7	0,7	0,0
26) Хондурас	—	—	0,5	0,5	0,0
27) Нови Зеланд	—	—	0,4	0,4	0,0
28) Иран	—	—	0,4	0,4	0,0
29) Норвешка	—	—	0,3	0,3	0,0
30) Естонија	—	—	0,3	0,3	0,0
31) Бугарска	—	—	0,1	0,1	0,0
32) Чиле	—	—	0,1	0,1	0,0

Акциски капитал иностраног порекла у привреди бивше Југославије

Порекло капитала	учешће у броју предузећа	предузећа где је већи од домаћег	Износ учешћа у мил. дин.	Мобилне домаћи акц. кап. у мил. д.	Утиче на целокупни основни кап.	о/о учешћа у целокуп. стр. капиталу
Швајцарска	76	50	483,9	373,7	1849,—	12,4
Француска	51	30	648,2	1067,2	2135,6	17,5
Шведска	23	20	99,3	66,6	190,4	2,5
Чехословачка	88	51	388,4	1217,1	2030,9	9,9
Аустро-Немачка	187	119	598	793,3	2041,6	15,3
Енглеска	65	46	759,7	924,2	1940,2	19,4
Мађарска	81	33	163,2	551,8	1020,9	4,2
Белгија	17	13	142,5	56,8	443,9	3,6
Холандија	15	9	73,6	105,4	289,7	1,9
У. С. А.	40	21	388,9	433,4	1053,2	10,0
Италија	48	25	106,4	359,6	731,7	2,7
Разно	35	4	62,—	—	—	1,6
Целокупни страни капитал	520	376	3914,2	2012,3	6342,7	

Акциски капитал непознатог порекла 469,2 милиона динара.

Учешће страног капитала по привредним гранама

у милионима динара

	Акционарска предузећа	Неакционарска предузећа	Укупно учешће с страног капитала	Процент расподела страног капитала
Рударска и топионичар. пред.	963,4	—	963,4	22,7
Електропривреда	660,5	—	660,5	15,6
Текстилна индустрија	338,6	135,1	473,7	11,2
Индустрија нафте	354,5	—	354,5	8,4
Банке	307,8	—	307,8	7,3
Индустрија пољопривредних производа	280	5,7	285,7	6,8
Хемиска индустрија	199	36,4	235,4	5,5
Трговина	132,9	77,4	210,3	5,0
Транспорт	175,5	0,5	176	4,1
Шумска индустрија	152,5	19,8	172,3	4,0
Индустрија грађевинског материјала	118,7	23,6	142,3	3,4
Метало-машинска индустрија	109	23,5	132,5	3,1
Индустрија коже и обуће	53	—	53	1,3
Осигурање	46,5	—	46,5	1,1
Разно	22,7	0,4	23,1	0,5
	3914,2	323	4247,2	100,0

Учешће страног капитала заједно с финансиским зајмовима у неким најважнијим привредним гранама

у милионима динара

Привредне гране	Акцион. учешће	Неакцион. учешће	Финансиски зајмови	Свега
Рударство и топионичарство	963,4	—	158,2/1/	1121,6
Електропривреда	660,5	—	499,3/1/	1159,8
Цементна индустрија	87	9,5	131,8/1/	228,2
Текстилна индустрија	338,6	135,1	250 /3/	723,7
Индустрија нафте	354,5	—	9,7/3/	364,2
Банке	307,8	—	91,7/3/	399,5
Пољопривредна и прехранбена индустрија	280	5,7	65,5/3/	351,2
Хемиска индустрија	199	36,4	41,9/3/	277,3
Шумска индустрија	152,5	19,8	351 /1/	523,3
Индустрија коже и обуће	53	—	22,2/2/	75,2
Метало-машинска индустрија	109	23,5	39,3/3/	171,8

Примедбе: /1/ последње познато стање пре 6 априла 1941 г.

/2/ финансиски зајам „Бате.

/3/ финансиско дуговање из времена окупације израчунато по курсу од 6 априла 1941 г. Пошто није било великих промена у погледу финансиских зајмова услед ратног стања, то се ове цифре могу узети као вероватне.

САДРЖАЈ

	Страна
I Долазак страног капитала — — — — —	3
II Најважнија улагања страног капитала — — — — —	5
III Удео иностраног сектора у нашој привреди — — — — —	9
IV Порекло страног капитала — — — — —	10
Територијална расподела иностраних улагања — — — — —	12
Мобилизација домаћег капитала — — — — —	12
V Систем владавине страног капитала — — — — —	13
Систем учешћа — — — — —	14
Банке иностраног сектора — — — — —	16
Питање картела — — — — —	17
Улога домаће финансиске олигархије — — — — —	19
Корумпирани режим — — — — —	21
VI Деловање страног капитала на нашу привреду — — — — —	23
VII Перспективе економско-политичког развитка бивше Југославије у условима владавине страног капитала — — — — —	35
VIII Закључак — — — — —	38
Прилог: табеларни прегледи — — — — —	41